

SANOAT KORXONALARNING ISHLAB CHIQARISH INVESTITSİYALARINI JALB ETISH VA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ILMIY ASOSLARI

Qorabayev Shuhratjon Axmadjonovich

Namangan davlat texnika universiteti Menejment kafedrasi katta o'qituvchisi, tel: +998982712989

Annotatsiya: Maqolada sanoat korxonalarida ishlab chiqarish investitsiyalarini jalb qilish va ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish bo'yicha dolzarb ilmiy-amaliy masalalar keng qamrovli tarzda tahlil qilingan. Tadqiqotda dastlab investitsiyalarning iqtisodiy mohiyati, ularning korxonalarning rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta'minlashdagi strategik ahamiyati nazariy asoslar bilan chuqur asoslangan holda yoritilgan. Shu bilan birga, ishlab chiqarish investitsiyalarining korxonalardagi texnologik yangilanish, innovatsiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishdagi ta'siri xorijiy va mahalliy ilmiy manbalar, shuningdek, ilg'or xalqaro tajribalar misolida atroflicha ko'rib chiqilgan. Bundan tashqari, sanoat korxonalarida investitsiya loyihalarini shakllantirish va amalga oshirish mexanizmlari, investitsiyalarning samaradorligini ilmiy baholash metodlari, iqtisodiy-matematik modellar va prognozlash usullaridan foydalanish imkoniyatlari batafsil tahlil qilingan. Investitsiyalar samaradorligini oshirish maqsadida, korxona darajasida boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur bo'lgan zamonaviy metodologik yondashuvlar va amaliy vositalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijasida ishlab chiqarish investitsiyalarini jalb etish va samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan amaliy tavsiyalar berilgan bo'lib, ular sanoat korxonalarining investitsiya faoliyatini samarali boshqarish, iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash va uzoq muddatli raqobatbardoshlikni ta'minlashda foydalanilishi mumkin. Maqola materiallari iqtisodiyot sohasidagi ilmiy xodimlar, ishlab chiqarish investitsiyalari bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar, sanoat korxonalari rahbarlari hamda iqtisodiyot yo'nalishidagi talabalar uchun ilmiy-amaliy jihatdan foydalidir.

Kalit so'zlar: ishlab chiqarish investitsiyalari, sanoat korxonasi, investitsiya siyosati, iqtisodiy samaradorlik, boshqaruv modeli.

KIRISH

Bugungi kunda ishlab chiqarish investitsiyalarini jalb etish va ulardan samarali foydalanish sanoat korxonalari oldida turgan eng muhim strategik vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki investitsiyalar nafaqat ishlab chiqarishni texnologik jihatdan yangilash va ishlab chiqarish hajmlarini oshirish imkonini beradi, balki korxonalarning uzoq muddatli barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan qaror va farmonlarda ham sanoat korxonalarida investitsiya faoliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan bo'lib, xususan, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va innovatsiyalarni keng joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish vazifalari belgilab berilgan [1].

Ilmiy adabiyotlarda ishlab chiqarish investitsiyalari iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlaridan biri sifatida ta'riflanadi. Jumladan, Nobel mukofoti laureati Pol Romer innovatsiya va texnologik yangilanishlarni iqtisodiy o'sishning hal qiluvchi omili deb hisoblaydi [2]. Shuningdek, ishlab chiqarish investitsiyalarini jalb qilishda samaradorlikni baholash masalalari ham muhim ilmiy tadqiqotlar obyekti hisoblanadi. Xususan, ishlab chiqarish investitsiyalari samaradorligini baholashda iqtisodiy-matematik modellardan keng foydalaniladi [3]. Bundan tashqari, investitsiya

loyihalarini boshqarishda xalqaro tajribani o'rganish va uni milliy amaliyotga moslashtirish investitsiya jarayonlarini takomillashtirishda muhim o'rin tutadi [4].

Mazkur maqolada sanoat korxonalarining ishlab chiqarish investitsiyalarini jalb qilish mexanizmlari, investitsiyalar samaradorligini oshirishning nazariy va metodologik asoslari keng tahlil qilinadi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi va dolzarbligi ishlab chiqarish investitsiyalarini boshqarishning zamonaviy yondashuvlarini ishlab chiqish hamda korxonalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Investitsiyalarni boshqarish, xususan ishlab chiqarish sohasidagi investitsiya faoliyatini ilmiy asoslash va samaradorligini oshirish mavzusi ko'plab xorijiy va mahalliy iqtisodchi-olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Quyida ushbu mavzuga oid tanlangan ilmiy manbalar kengaytirilgan holda tahlil qilinadi.

Investitsiyalarni boshqarishning nazariy asoslarini ishlab chiqqan Asvat Damodaran investitsiyalar samaradorligini baholash uchun iqtisodiy-matematik modellar va uslublardan foydalanishni taklif etadi. U ishlab chiqarish investitsiyalarining qiymatini aniqlash va prognozlashga alohida e'tibor qaratgan [5].

Pol Romer o'zining texnologik o'zgarishlar nazariyasida ishlab chiqarish investitsiyalarini innovatsion faoliyat bilan bog'liq ekanligini ta'kidlab, iqtisodiy rivojlanishning endogen modellari asosida tahlil qiladi. Uning fikriga ko'ra, ishlab chiqarishga yo'naltirilgan investitsiyalar innovatsion imkoniyatlarni oshiradi [6].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qaror va farmonlarida ishlab chiqarish korxonalarida modernizatsiya va investitsion faollikni rag'batlantirish davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida belgilab berilgan. Ushbu farmonlarda ishlab chiqarishni rivojlantirish va raqobatbardoshligini oshirishda investitsiya siyosatining o'ri alohida qayd etilgan [7].

Rossiyalik iqtisodchi olim T.V. Igolnikov investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur bo'lgan metodlarni ishlab chiqqan. Uning ilmiy ishlarida ishlab chiqarish investitsiyalari loyihalarining moliyaviy samaradorligini oshirish bo'yicha aniq takliflar shakllantirilgan [8].

Xalqaro iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda rivojlanayotgan davlatlarda, jumladan, O'zbekiston sharoitida investitsiya jarayonlarini takomillashtirish, investitsiya muhitini yaxshilash chora-tadbirlari atroflicha tahlil qilinadi. Bu manbada investitsiya faoliyatini rivojlantirish bo'yicha xalqaro standartlar va tavsiyalar berilgan [9].

Iqtisodiy rivojlanishning innovatsion nazariyasini yaratgan Jozef Shumpeter ishlab chiqarish investitsiyalarining korxona raqobatbardoshligini oshirishdagi rolini innovatsion faoliyat orqali yoritib bergan. Shumpeterning fikricha, ishlab chiqarishga yo'naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy o'sish va texnologik rivojlanish uchun asosiy omildir [10].

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda, sanoat korxonalarining investitsiya siyosatini samarali amalga oshirishda davlat-xususiy

shariklik mexanizmlaridan foydalanish zarurligi asoslangan. Ushbu mexanizmlar investitsiyalarning jalb qilinishini rag‘batlantirishda muhim rol o‘ynaydi [11].

Uilyam Sharpe investitsiya samaradorligini moliyaviy risklar nuqtai nazaridan baholashning kapital aktivlar baholash modeli (CAPM) asosini yaratgan. Sharpe tomonidan ishlab chiqilgan model investitsiya qarorlarini qabul qilishda keng qo‘llaniladi va ishlab chiqarish korxonalarida investitsion risklarni boshqarishda foydali hisoblanadi [12].

Manfred Perlman va Ralf Li «Industrial Economics: Issues and Perspectives» kitobida sanoat korxonalarida investitsiya strategiyalarini ishlab chiqish va samaradorligini baholashning metodologik jihatlarini keng yoritib bergan. Mualliflar sanoat korxonalarida investitsiya faoliyatini nazariy jihatdan asoslashga e‘tibor qaratgan [13].

Amartya Sen iqtisodiy rivojlanishning ijtimoiy jihatlar bilan investitsiyalarni bog‘lab, inson kapitaliga investitsiyalar iqtisodiy samaradorlikning asosiy omili ekanligini ilmiy asoslagan. Uning qarashlariga ko‘ra, ishlab chiqarishga yo‘naltirilgan investitsiyalar korxonaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ham qo‘llab-quvvatlaydi [14].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotni amalga oshirishda bir necha ilmiy tadqiqot usullaridan keng foydalanildi. Tadqiqotning asosiy metodologik asosini tizimli yondashuv tashkil etdi. Bu yondashuv kichik biznes sub‘yektlari faoliyatining barcha jihatlarini yaxlit holda tahlil qilishga imkon berdi. Bundan tashqari, tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlar qo‘llanildi: tizimli yondashuv, SWOT-tahlil, qiyosiy-statistik va ekspert baholash metodlari. Tadqiqotda Namangan viloyati statistika boshqarmasi va kichik biznes sub‘yektlarining moliyaviy va iqtisodiy ko‘rsatkichlari hamda ekspert so‘rovlari natijalari keng qo‘llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur bo‘limda Namangan viloyati va uning tumanlari misolida 2020-2025 yillar oralig‘ida ishlab chiqarish investitsiyalari hajmining o‘zgarish dinamikasi, jalb etilgan investitsiyalarning tarmoq kesimidagi taqsimlanishi, ishlab chiqarish samaradorligini ifodalovchi asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlar va amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligi har tomonlama, chuqur tahlil qilinadi. Jumladan, 2020-yilda Namangan viloyatida ishlab chiqarishga jalb etilgan umumiy investitsiya hajmi 1450 mlrd so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2024-yilga kelib ushbu ko‘rsatkich 2210 mlrd so‘mgacha yetib, investitsiyalarning hajmi jami 52,4 foizga oshganligi kuzatildi. Ushbu tendensiyaning davom etishi natijasida 2025-yilga kelib investitsiya hajmining 2460 mlrd so‘mga yetishi prognoz qilinmoqda.

Tahlillar davomida investitsiyalarning iqtisodiyot tarmoqlari bo‘yicha taqsimlanish tendensiyalari ham aniqlanadi. Masalan, 2020-2024-yillar davomida investitsiyalarning asosiy qismi yengil sanoat (25,4% dan 29,0% gacha), oziq-ovqat sanoati (18,7% dan 21,8% gacha) va qurilish materiallari ishlab chiqarish sohalariga (16,2% dan 19,1% gacha) yo‘naltirilgani kuzatilmoqda. Shu bilan birga, mashinasozlik va metallurgiya sohasida ham investitsiyalar hajmining izchil o‘sishi (14,0% dan 16,3% gacha) qayd etilmoqda.

Bundan tashqari, viloyatdagi ishlab chiqarish samaradorligi ko'rsatkichlari ham ijobiy o'zgarishlarga ega bo'lib, YAIM o'sish sur'atlari 2020-yildagi 4,2% dan 2024-yilga kelib 6,0% gacha yetgan. Investitsiyalarning iqtisodiy samaradorlik indeksi esa ushbu davr ichida 1,08 dan 1,26 gacha oshgan. Shu bilan birga, ishlab chiqarish texnologiyalarini modernizatsiya qilish natijasida mahsulot tannarxining o'rtacha 2,3% dan 3,9% gacha pasayganligi ham qayd etilgan.

Shuningdek, investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligi bo'yicha olib borilgan tumanlararo taqqoslamalar ham qimmatli xulosalarni beradi. Xususan, Namangan shahrida investitsiyalarning daromadlilik darajasi (ROI) 2020-yilda 12,4% bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 15,5% gacha ko'tarilgan. Chust (10,7% dan 13,1% gacha), Pop (9,8% dan 12,2% gacha), Kosonsoy (9,5% dan 11,8% gacha) va Yangiqo'rg'on (8,7% dan 11,0% gacha) tumanlarida ham investitsiyalarning samaradorlik darajasining oshishi kuzatilgan.

Mazkur raqamli tahlillar asosida viloyat iqtisodiyotini yanada rivojlantirish va ishlab chiqarish investitsiyalaridan samarali foydalanishni ta'minlash bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar va xulosalar ishlab chiqiladi.

1-jadval

Namangan viloyatida ishlab chiqarish investitsiyalari umumiy hajmining o'zgarish dinamikasi¹²⁴ (mlrd. so'm)

Yillar	2020	2021	2022	2023	2024	2025*
Investitsiya hajmi	1450	1620	1790	1985	2210	2460
O'sish sur'ati (%)	-	11,7	10,5	10,9	11,3	11,3

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi asosida muallif ishlanmasi.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, Namangan viloyatida ishlab chiqarish investitsiyalarining hajmi 2020-2025 yillar mobaynida izchil va barqaror ravishda oshib borgan. Xususan, 2020-yilda investitsiyalar hajmi 1450 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 2210 mlrd. so'mgacha yetgan, ya'ni besh yil ichida jami 52,4 foizga o'sish qayd etilgan. Bu dinamik o'sish jarayonida har yili o'sish sur'atlarining barqarorligi kuzatilgan va har bir yil uchun o'rtacha o'sish ko'rsatkichi 10-11 foiz atrofida bo'lgan. Ayniqsa, 2021-yilda investitsiyalar hajmining 11,7 foizga ortishi, iqtisodiy faollikning tiklanishi va davlat tomonidan joriy qilingan qulay iqtisodiy rag'batlantirish siyosati bilan bog'liqdir.

Mazkur investitsiyalarning ortib borishiga sabab sifatida bir nechta asosiy omillarni keltirish mumkin. Birinchidan, viloyatda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish bo'yicha davlat dasturlarining faol amalga oshirilishi va korxonalar uchun yaratilgan qulay moliyaviy muhit muhim rol o'ynagan. Ikkinchidan, mahalliy korxonalarning investitsiya loyihalarini amalga oshirishdagi tashabbuskorligi ham o'sish sur'atlarining izchil yuqorilashiga sabab bo'lgan. Uchinchidan, xorijiy va mahalliy investorlarning Namangan viloyatiga bo'lgan qiziqishining ortishi, ayniqsa, yengil va oziq-ovqat sanoati kabi yuqori salohiyatli tarmoqlarni rivojlantirish uchun qo'yilgan maqsadlar bilan bog'liqdir.

¹²⁴ Namangan viloyati statistika boshqarmasining yillik hisobotlari, 2024.

Kelajak uchun prognozlarga ko'ra, 2025-yilda investitsiyalar hajmining 2460 mlrd. so'mga yetishi kutilmoqda. Bunday prognozlarda viloyatdagi mavjud iqtisodiy imkoniyatlar, davlat siyosatining davom ettirilishi va investitsion muhitning yanada yaxshilanishi bilan bog'liqdir. Mazkur prognozlarning amalga oshirilishi esa Namangan viloyatida iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini yanada tezlashtirishi va ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.

2-jadval

Investitsiyalarni tarmoq kesimida taqsimlanishi¹²⁵ (2020-2024 yillar, % hisobida)

Tarmoqlar	2020	2021	2022	2023	2024
Yengil sanoat	25,4	26,2	27,5	28,1	29,0
Oziq-ovqat sanoati	18,7	19,5	20,2	21,0	21,8
Qurilish materiallari	16,2	16,8	17,4	18,2	19,1
Mashinasozlik va metallurgiya	14,0	14,5	14,9	15,6	16,3
Boshqa tarmoqlar	25,7	23,0	20,0	17,1	13,8

Manba: Namangan viloyati investitsiya boshqarmasi asosida muallif ishlanmasi.

Namangan viloyatida 2020-2024 yillar oralig'ida investitsiyalarning iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha taqsimlanishi aniq tendensiyalarni namoyon etmoqda. Mazkur davrda investitsiyalar eng ko'p jalb qilingan sohalar orasida yengil sanoat yetakchilik qilmoqda. Jumladan, 2020-yilda ushbu sohaga jami investitsiyalarning 25,4 foizi yo'naltirilgan bo'lsa, 2024-yilga kelib uning ulushi 29,0 foizga yetgan. Bu ko'rsatkich viloyatda aynan yengil sanoatning iqtisodiy jihatdan yuqori rentabelligi, eksport salohiyatining yuqoriligi va mahalliy xomashyo bazasining mavjudligi bilan izohlanadi.

Shuningdek, oziq-ovqat sanoatiga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmining ham ortishi kuzatilmoqda. 2020-yilda ushbu ko'rsatkich 18,7 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib 21,8 foizgacha o'sdi. Oziq-ovqat sanoatidagi ushbu o'sish, avvalo, aholi sonining ortishi, ichki bozor talabining o'sib borishi hamda hududda mavjud qishloq xo'jaligi salohiyatidan samarali foydalanish zarurati bilan bog'liqdir.

Qurilish materiallari sohasida ham investitsiyalar hajmi barqaror sur'atlar bilan o'sib bormoqda. Mazkur tarmoqda investitsiyalar ulushi 2020-yildagi 16,2 foizdan 2024-yilga kelib 19,1 foizga yetgan. Bu viloyatdagi qurilish ishlarining jadal rivojlanishi, yangi turar-joy komplekslari va ishlab chiqarish obyektlarining ko'payishi bilan bog'liq.

Mashinasozlik va metallurgiya sohasi ham investitsiyalar jalb qilish bo'yicha izchil dinamika ko'rsatmoqda. Ushbu tarmoqdagi investitsiyalar hajmi 2020-yilda 14,0 foizni tashkil qilgan bo'lsa, 2024-yilga kelib 16,3 foizgacha oshgan. Ushbu ko'rsatkich viloyatda yuqori texnologik ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish va eksport yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish maqsadida olib borilayotgan davlat siyosatining natijasi sifatida baholanishi mumkin.

Boshqa tarmoqlarga yo'naltirilgan investitsiyalarning ulushi esa aksincha, izchil ravishda kamayib borgan. 2020-yildagi 25,7 foizdan 2024-yilga kelib 13,8 foizga tushib qolgan ushbu ko'rsatkich viloyatda asosiy investitsiya oqimining yuqorida tilga

¹²⁵ Namangan viloyati investitsiya boshqarmasi, 2024.

olingan ustuvor tarmoqlar tomon yo'naltirilayotganligidan dalolat beradi. Bu esa Namangan viloyatining ishlab chiqarish bazasini mustahkamlash va iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish borasidagi strategik yondashuvlarning samarali amalga oshirilayotganligini ko'rsatmoqda.

Umuman olganda, Namangan viloyatida tarmoq kesimidagi investitsiyalarning taqsimlanishi so'nggi yillarda maqsadli va samarali boshqarilayotganligidan dalolat beradi. Investitsiyalarning ustuvor tarmoqlarga yo'naltirilishi natijasida hudud iqtisodiyoti rivojlanmoqda, raqobatbardoshlik va eksport salohiyati oshmoqda hamda yangi ish o'rinlari yaratilmoqda.

3-jadval

Namangan viloyatida ishlab chiqarish samaradorligining asosiy ko'rsatkichlari¹²⁶

Ko'rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024
YAIM o'sishi (%)	4,2	4,6	5,1	5,5	6,0
Investitsiya samaradorligi indeksi	1,08	1,12	1,17	1,21	1,26
Mahsulot tannarxi pasayishi (%)	2,3	2,7	3,0	3,4	3,9

Manba: Namangan viloyati iqtisodiy taraqqiyot boshqarmasi asosida muallif ishlanmasi.

Namangan viloyatida 2020-2024 yillar oralig'ida ishlab chiqarish samaradorligining asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari ijobiy dinamika namoyon qilgan. Ayniqsa, yalpi hududiy mahsulot (YAIM) o'sish sur'atlari 2020-yildagi 4,2 foizdan 2024-yilga kelib 6,0 foizgacha yetgani e'tiborga molikdir. Bu ko'rsatkichlarning barqaror o'sishi viloyat iqtisodiyotining umumiy rivojlanishi va ishlab chiqarish investitsiyalaridan samarali foydalanish natijasida amalga oshirilgan modernizatsiya va innovatsion jarayonlarning natijasidir.

Jadvalda keltirilgan investitsiya samaradorligi indeksi ko'rsatkichi ham mazkur davr mobaynida muntazam oshib borgan. Xususan, 2020-yilda 1,08 ni tashkil qilgan indeks, 2024-yilda 1,26 ga yetdi. Bu ko'rsatkichning izchil ortib borishi Namangan viloyatida amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalarining iqtisodiy jihatdan yuqori samaradorlik bilan boshqarilayotganini anglatadi.

Mahsulot tannarxining kamayishi bo'yicha ham ijobiy tendensiyalar kuzatilmoqda. Jumladan, 2020-yilda tannarxning pasayish sur'ati 2,3 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 3,9 foizga yetgan. Mahsulot tannarxining izchil kamayishi ishlab chiqarish jarayonlarida zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yechimlarning joriy qilinishi, shuningdek, energiya va resurslardan samarali foydalanish bilan bog'liq.

Umumiy holda, mazkur tahlillar Namangan viloyatida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bo'yicha olib borilayotgan chora-tadbirlar va investitsiya siyosatining samarali ekanligini ko'rsatadi. Kelgusida mazkur ko'rsatkichlarning yanada yaxshilanishi uchun zamonaviy texnologiyalarni keng joriy qilish, mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini oshirish va investitsiya muhitini yanada takomillashtirish zarur hisoblanadi.

¹²⁶ Namangan viloyati iqtisodiy taraqqiyot boshqarmasi, 2024.

4-jadval

Investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligi bo'yicha tumanlararo taqqoslama¹²⁷ (ROI ko'rsatkichi, % hisobida)

Tumanlar	2020	2021	2022	2023	2024
Namangan sh.	12,4	13,1	13,8	14,6	15,5
Chust	10,7	11,2	11,8	12,5	13,1
Pop	9,8	10,3	10,9	11,5	12,2
Kosonsoy	9,5	10,0	10,6	11,1	11,8
Yangiqo'rg'on	8,7	9,3	9,9	10,4	11,0

Manba: Namangan viloyati investitsiya va tashqi savdo boshqarmasi asosida muallif ishlanmasi.

Investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligi bo'yicha tumanlararo taqqoslamani aks ettiruvchi ROI (Return on Investment) ko'rsatkichlari Namangan viloyatining turli hududlarida 2020-2024 yillar davomida barqaror o'sish sur'atlariga ega bo'lganligini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, Namangan shahri eng yuqori investitsion samaradorlikka ega bo'lib, 2020-yilda 12,4 foizni tashkil etgan ROI ko'rsatkichi 2024-yilga kelib 15,5 foizga yetdi. Buning sababi shahar infratuzilmasining rivojlanganligi, yuqori malakali ishchi kuchining mavjudligi hamda investitsiya loyihalarini amalga oshirish uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlar bilan izohlanadi.

Chust tumani ham investitsion loyihalarining samaradorligini oshirish borasida sezilarli natijalarga erishdi. Ushbu tumanda ROI ko'rsatkichi 2020-yildagi 10,7 foizdan 2024-yilda 13,1 foizga oshgan. Bu o'sish, avvalo, tumandagi ishlab chiqarish quvvatlarining kengayishi va tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishi natijasidir.

Pop tumani ROI ko'rsatkichi bo'yicha barqaror dinamikani saqlab qolib, 2020-yildagi 9,8 foizdan 2024-yilga kelib 12,2 foizga yetkazdi. Pop tumanida qayd etilgan investitsiya samaradorligi ko'rsatkichlarining ijobiy dinamikasi, tuman iqtisodiyotida ishlab chiqarish sektorining jadal rivojlanishi va investitsion muhitning yaxshilanishi bilan izohlanadi.

Kosonsoy tumanida ROI ko'rsatkichi 2020-yilda 9,5 foiz bo'lgan bo'lsa, 2024-yilga kelib 11,8 foizgacha oshdi. Mazkur ko'rsatkichning oshishiga, ayniqsa, qishloq xo'jaligini qayta ishlash va mahalliy xomashyo bazasidan samarali foydalanish loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi sabab bo'ldi.

Yangiqo'rg'on tumanida esa investitsiya loyihalarini samaradorligi dastlab 8,7 foizdan boshlanib, 2024-yilga kelib 11,0 foizga yetdi. Bu ko'rsatkichlarning izchil o'sishi, tuman iqtisodiyotining turli sohalarida, jumladan, kichik biznes va tadbirkorlik yo'nalishlarida olib borilgan samarali ishlarning natijasi hisoblanadi.

Umuman olganda, tumanlararo ROI ko'rsatkichlaridagi farqlar mavjudligini hisobga olib, kelgusida pastroq samaradorlikka ega hududlarda investitsiya muhitini yaxshilash, ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish hamda biznes va tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha aniq strategik chora-tadbirlarni ishlab chiqish tavsiya etiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy asoslangan xulosalar shakllantirildi:

¹²⁷ Namangan viloyati investitsiya va tashqi savdo boshqarmasi, 2024.

Birinchidan, Namangan viloyatida ishlab chiqarish investitsiyalarining umumiy hajmi 2020-2024 yillar mobaynida barqaror ravishda oshib bordi. Xususan, investitsiyalar hajmi besh yil ichida jami 52,4 foizga oshgan va 2024-yilda 2210 mlrd so'mni tashkil qilgan. Bunday barqaror o'sish, avvalo, viloyatda davlat tomonidan yaratilgan qulay investitsion muhit hamda mahalliy korxonalarining investitsiya faolligi bilan bog'liq.

Ikkinchidan, investitsiyalarning iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha taqsimlanishida yengil sanoat va oziq-ovqat sanoati yetakchilik qilmoqda. 2024-yilda investitsiyalarning yengil sanoatga yo'naltirilgan qismi 29,0 foizga, oziq-ovqat sanoatida esa 21,8 foizga yetdi. Bu holat viloyatning tabiiy-iqtisodiy salohiyati va eksport imkoniyatlariga mos keluvchi ustuvor sohalarga investitsiyalar yo'naltirilganligini ko'rsatadi.

Uchinchidan, ishlab chiqarish samaradorligi ko'rsatkichlari sezilarli ravishda yaxshilandi. YAIMning yillik o'sishi 4,2 foizdan 6,0 foizgacha ortdi, investitsiya samaradorligi indeksi 1,08 dan 1,26 ga ko'tarildi. Shu bilan birga, ishlab chiqarilgan mahsulotlar tannarxi 3,9 foizga pasaydi. Bu natijalar investitsiyalar samarali boshqarilayotganligi va modernizatsiya loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilayotganligini isbotlaydi.

To'rtinchidan, investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligini ifodalovchi ROI ko'rsatkichlarida tumanlararo sezilarli farqlar mavjudligi aniqlandi. Namangan shahri va Chust tumani yuqori ROI ko'rsatkichlari bilan ajralib turdi, bu hududlarda iqtisodiy infratuzilma va ishlab chiqarish salohiyatining yuqori ekanligini ko'rsatmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sanoat korxonalarida ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va raqobatbardoshlikni oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. – Toshkent: Adliya vazirligi, 2022 yil, №PQ-184.
2. Romer, Paul. Endogenous Technological Change. – Journal of Political Economy, Vol. 98, No. 5, Part 2, 1990. – The University of Chicago Press. – pp. 71-102. h
3. Damodaran, Aswath. Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset. – 3rd edition. – Wiley Finance, 2012. – 992 pages.
4. OECD Investment Policy Reviews: Uzbekistan 2022. – OECD Publishing, Paris, 2022. – 180 pages.
5. Damodaran, Aswath. Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset. Wiley Finance, 2012.
6. Romer, Paul. Endogenous Technological Change. Journal of Political Economy, Vol. 98, 1990.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-184-son qarori. Adliya vazirligi, 2022.
8. Igolnikov T.V. Effektivnost investitsionnyx proektov. Moskva: Finansy i statistika, 2016.

9. OECD Investment Policy Reviews: Uzbekistan 2022. OECD Publishing, 2022.
10. Schumpeter, J.A. Theory of Economic Development. Routledge, 2017.
11. Mahmudov A. Investitsiya faoliyatini boshqarishda davlat-xususiy sheriklik. Toshkent, "Fan va texnologiyalar", 2021.
12. Sharpe, William F. Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium. The Journal of Finance, 1964.
13. Perlman, M., Li, R. Industrial Economics: Issues and Perspectives. Palgrave Macmillan, 2012.
14. Sen, Amartya. Development as Freedom. Oxford University Press, 1999.